Ruben Willaert
restauratie & archeologie
decoratie

GEEFT HET VERLEDEN EEN TOEKOMST

Sint-Jansmolenstraat 7
(Menen, West-Vlaanderen)

Projectcode: 2020J162
December 2020

ARCHEOLOGIENOTA
BUREAUONDERZOEK (FASE 0)
DEEL 1: RESULTATEN VAN HET BUREAUONDERZOEK

Colofon

Ruben Willaert bvba
Ten Briele 14 bus 15
8200 Sint-Michiels-Brugge

Auteur: Aaron Willaert

Het eventuele nummer van het wettelijk depot of het buitenlandse equivalent hiervan: /
De naam en het erkenningsnummer van de erkende archeoloog:
Ruben Willaert, OE/ERK/Archeoloog/2015/00069

© Ruben Willaert NV, Sint-Michiels-Brugge, 2020
Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Ruben Willaert NV.

Ruben Willaert NV aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

INHOUDSTAFEL

1 Resultaten van het bureauonderzoek 7

1.1 Administratieve gegevens 7
1.2 Onderzoeksopdracht 9

1.2.1 Doelstelling 9
1.2.2 Onderzoeksvragen 9
1.2.3 Juridische context 9
1.2.4 Randvoorwaarden 9
1.2.5 Archeologische voorkennis van het terrein 10

1.3 Werkwijze en strategie 11

1.3.1 Methode 11
1.3.2 Fysisch geografische situatie 11
1.3.3 Historische context en bekende archeologie 11
1.3.4 Archeologische indicatoren 11
1.3.5 Verstoringshistoriek 12
1.3.6 Introductie tot het projectgebied 13

1.3.6.1 Ruimtelijke situering 13
1.3.6.2 Geplande werken 14

1.4 Assessmentrapport 17

1.4.1 Fysisch geografische en geologische situatie 18

1.4.1.1 Landschappelijke situering 18
1.4.1.2 Tertiaire lithostratigrafie 22
1.4.1.3 Quartaire lithostratigrafie 23
1.4.1.4 Bodemvormingsprocessen 24

1.4.2 Historische en archeologische voorkennis 25

1.4.2.1 Overzicht van de gekende archeologische waarden 25
1.4.2.2 Historische context en bekende archeologische vindplaatsen 28
1.4.2.3 Archeologische indicatoren en cartografische bronnen 30
1.4.2.4 Huidige gebruik en verstoringen 37

1.5 Synthese 40

2 Bibliografie 42

FIGURENLIJST

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart (Bron: Geopunt).....8
Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België (Bron: Geopunt). 8
Figuur 3: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2019 (Bron: Geopunt).....13
Figuur 4: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2019 (Bron: Geopunt).....14
Figuur 5: Sloopwerken weergegeven op de GRB-basiskaart (bron: Geopunt). 15
Figuur 6: Geplande werken weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2019 (Bron: Geopunt).....16
Figuur 7: Projectgebied weergegeven op de Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt). 19
Figuur 8: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt). 19
Figuur 9: Projectgebied weergegeven op het DHMV met aanduiding van de waterlopen (Bron: Geopunt).....20
Figuur 10: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt). 20
Figuur 11: Hoogteverloop, N-Z (Bron: Geopunt).....21
Figuur 12: Projectgebied weergegeven op de Tertiair Geologische Kaart (Bron: Geopunt). ..22
Figuur 13: Projectgebied weergegeven op de Quartair Geologische Kaart (Bron: Geopunt). .23
Figuur 14: Projectgebied weergegeven op de Bodemkaart (Bron: Geopunt).....24
Figuur 15: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2019 met aanduiding van de CAI (Bron: Geopunt).....25
Figuur 16: Projectgebied weergegeven op de Deventerkaart, ca. 1560 (Bron: Bibliotheca Nacional de España). 31
Figuur 17: Projectgebied bij benadering weergegeven op de Sanderuskaart, ca. 1640 (Bron: Geopunt). 32
Figuur 18: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt).....33
Figuur 19: Projectgebied weergegeven op het Primitief Kadasterplan, 1830 (Bron: NGI Cartesius). 33
Figuur 20: Projectgebied weergegeven op de Atlas der Buurtwegen, ca. 1840 (Bron: Geopunt). 34

Figuur 21: Projectgebied weergegeven op de Poppkaart, 1842-1879 (Bron: Geopunt).....34
Figuur 22: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van 1861 (Bron: NGI Cartesius). 35
Figuur 23: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van 1883 (Bron: NGI Cartesius). 35
Figuur 24: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van 1911 (Bron: NGI Cartesius). 36
Figuur 25: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1971 (Bron: Geopun). 37
Figuur 26: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1979-1990 (Bron: Geopunt). 38
Figuur 27: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2000-2003 (Bron: Geopunt). 38
Figuur 28: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2008-2011 (Bron: Geopunt). 39
Figuur 29: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2019 (Bron: Geopunt). 39

TABELLENLIJST

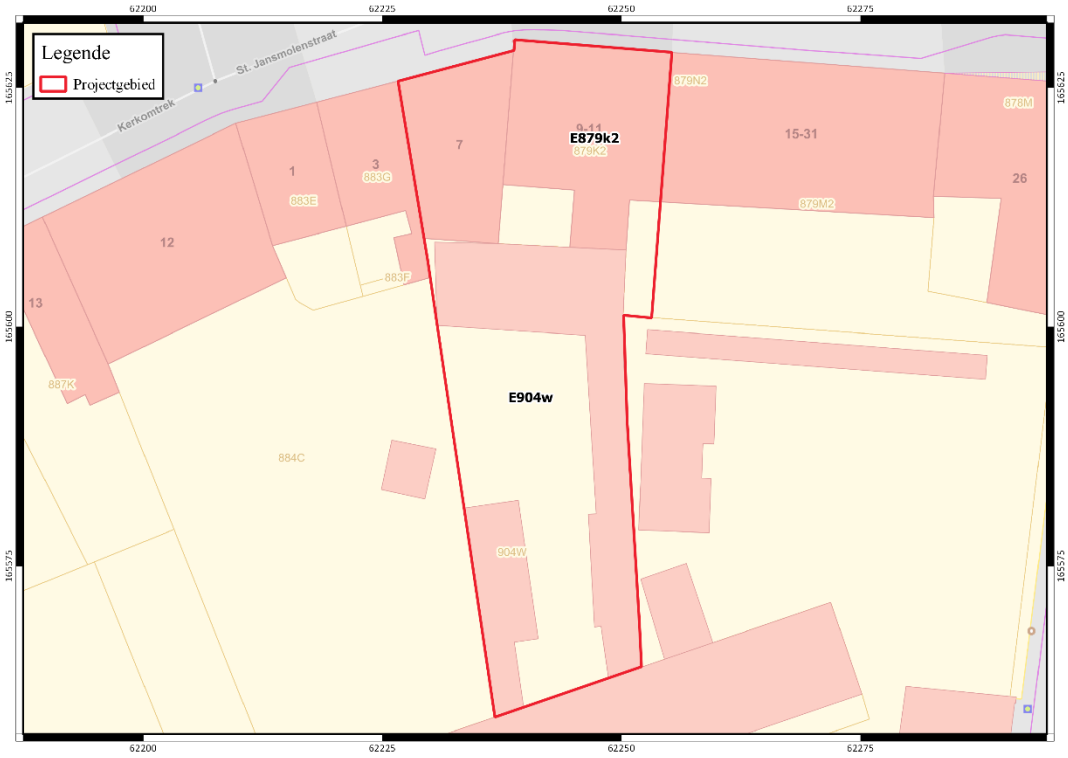
Tabel 1: Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek.....7

1 Resultaten van het bureauonderzoek

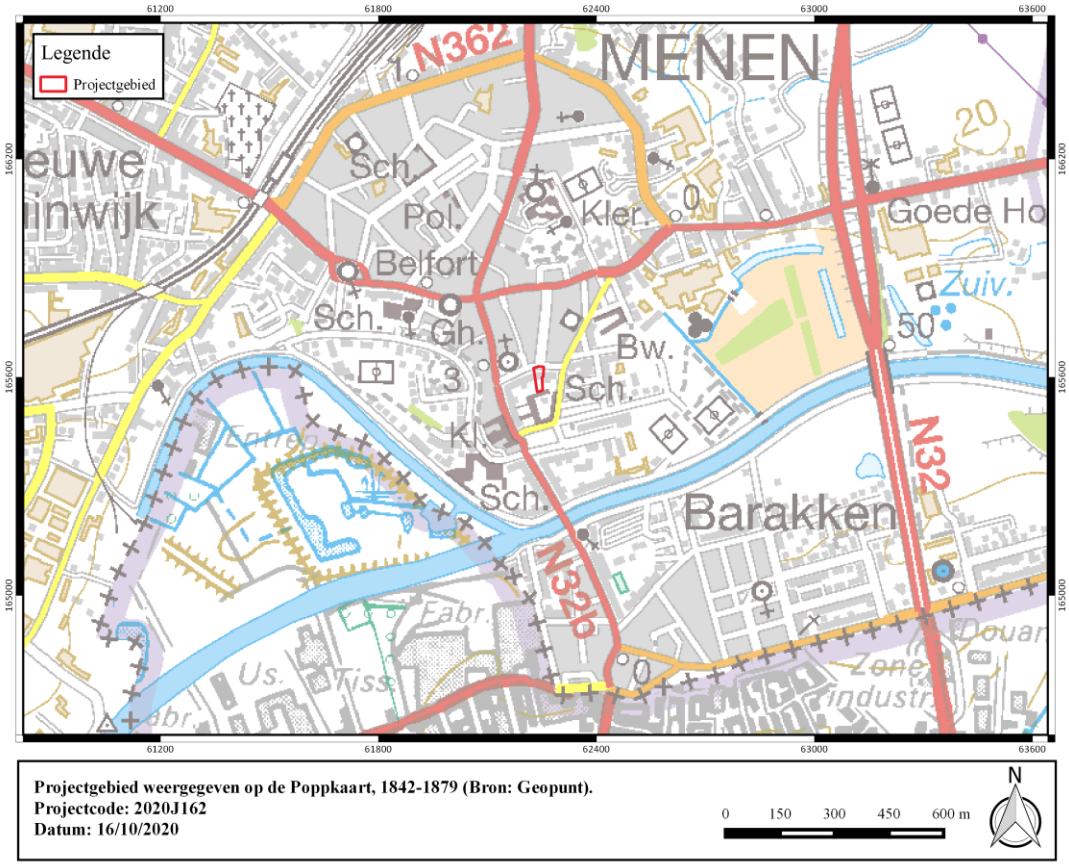
1.1 Administratieve gegevens

Tabel 1: Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek.

a) De locatie van het vooronderzoek met vermelding van:	Provincie	West-Vlaanderen
	Gemeente	Menen
	Deelgemeente	/
	Postcode	8930
	Adres	Sint-Jansmolenstraat 7 8930 Menen
	Toponiem	Sint-Jansmolenstraat 7
	Bounding box (Lambertcoördinaten)	X_{min} = 62187 Y_{min} = 165557 X_{max} = 62294 Y_{max} = 165631
b) Het kadasterperceel met vermelding van gemeente, afdeling, sectie, perceelsnummer of -nummers en kaartje	Menen, Afdeling 1, Sectie E, nr's. 879k2, 904w Figuur 1	
c) Een topografische kaart van het onderzochte gebied waarvan de schaal afgestemd is op de grootte van het projectgebied	Figuur 2	
d) Alle betrokken actoren en specialisten	Wouter Van Goidsenhoven (erkend archeoloog) Clara Thys (archeoloog) Elke Ghyselbrecht (aardkundige) Aaron Willaert (historicus)	
e) Personen buiten het project die geraadpleegd of betrokken werden voor algemene wetenschappelijke advisering	/	

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart (Bron: Geopunt).

Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België (Bron: Geopunt).

1.2 Onderzoeksopdracht

1.2.1 Doelstelling

Het archeologisch vooronderzoek betracht altijd eerst door raadpleging van gekende en ontsloten informatiebronnen tijdens een bureauonderzoek eventueel aanwezig archeologisch erfgoed binnen het onderzoeksgebied te inventariseren, waarderen en veiligstellen.

1.2.2 Onderzoeksvragen

Voor het bureauonderzoek zijn volgende onderzoeksvragen te formuleren:

- Hoe is de aardkundige opbouw van het onderzoeksgebied?
- Welke processen van bodemvorming zijn bekend?
- Welke geomorfologische processen zijn bekend?
- Welke aardkundige eenheden zijn archeologisch relevant en wat is hun diepteligging?
- Zijn er archeologische resten bekend binnen de grenzen van het plangebied?
- Welke is de aard en ouderdom van bekende archeologische resten?
- Welke is de conserveringsgraad en gaafheid van bekende archeologische resten?
- Wat is de invloed van de toekomstige inrichting op eventueel aanwezige archeologische resten?

1.2.3 Juridische context

Het onderzoeksterrein situeert zich volgens het gewestplan in een zone bestemd als woongebied. Het plangebied is gelegen binnen de vastgestelde archeologische zone van de historische stadskern van Menen. Het onderzoeksterrein situeert zich noch binnen een archeologische site, noch binnen een zone waar geen archeologie te verwachten valt. Deze archeologienota wordt opgemaakt naar aanleiding van een geplande stedenbouwkundige vergunningsaanvraag waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100 m^2 of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 300 m^2 of meer bedraagt.

De oppervlakte van het plangebied in kwestie bedraagt 1400 m², de geplande werken hebben betrekking op een oppervlakte van ca. 1290 m²; vandaar is men verplicht een bekrachtigde archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag.

1.2.4 Randvoorwaarden

Voor het bureauonderzoek worden enkel toegankelijke en beschikbare bronnen gebruikt.

Een archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem is momenteel onmogelijk voorafgaand aan het aanvragen van de stedenbouwkundige vergunning. Het plangebied is op heden nog bebouwd. Deze bebouwing dient eerst afgebroken te worden conform de sloopvoorwaarden opgenomen in het Programma van Maatregelen.

Daarom wordt geopteerd voor de uitzonderingsprocedure waarbij een nota wordt aangeleverd op basis van een bureauonderzoek. In dit bureauonderzoek wordt nagegaan of er op het projectgebied een uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem noodzakelijk is en of (gedeeltelijke) vrijgave mogelijk is.

1.2.5 Archeologische voorkennis van het terrein

Binnen de grenzen van projectgebied Menen Sint-Jansmolenstraat 7 werd in het verleden geen archeologisch onderzoek uitgevoerd.

In de omgeving zijn wel enkele archeologische vindplaatsen gekend (cfr. infra).

1.3 Werkwijze en strategie

1.3.1 Methode

In de praktijk resulteert het bureauonderzoek in een inschatting van het archeologisch potentieel van een onderzoeksgebied. Het archeologisch potentieel drukt een verwachting uit ten aanzien van voorkomen, aard, gaafheid en conservering van de archeologische resten in de ondergrond van de planlocatie. Het archeologisch potentieel is gebaseerd op vier variabelen: fysisch-geografische situatie, bekende archeologische vindplaatsen, archeologische indicatoren en verstoringshistoriek.

Pas na de vaststelling van het archeologisch potentieel kunnen onderbouwde inschattingen worden gemaakt over de planeffecten op eventueel archeologisch erfgoed.

1.3.2 Fysisch geografische situatie

Geologische, geomorfologische en bodemkundige data informeren over de genese van het landschap in het plangebied, de bodemopbouw en de ligging en de stratigrafische positie van sedimenten waarin archeologische fenomenen kunnen voorkomen. Een aantal (prehistorische) vindplaatstypen kunnen bovendien uitgesproken gekoppeld worden aan specifiek aanwijsbare landschapsvormen.

De aardkundige data laten ook toe om een verwachting te formuleren ten aanzien van de verschijningsvorm, d.i. de conserveringsgraad en gaafheid van het archeologische erfgoed.

Volgende informatiebronnen werden geconsulteerd t.b.v. een eerste aardkundige analyse:

- Tertiair en Quartair geologische kaart van Vlaanderen
- Toelichting bij de Quartair geologische kaart van Vlaanderen
- Bodemkaart van Vlaanderen
- Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen
- Hydrografische kaart van Vlaanderen
- Bodemerosie kaart

1.3.3 Historische context en bekende archeologie

Beschikbare historische en toponymische kennis over woonplaatsen (buurtschap, gehucht, dorp, stad) in en nabij het onderzoeksgebied kan een zinvol kader bieden om de betekenis van bekende archeologische vindplaatsen te evalueren.

Om een overzicht te krijgen van de bekende archeologische vindplaatsen binnen het onderzoeksgebied werd de Centrale Archeologische Inventaris van Agentschap Onroerend Erfgoed[1] geraadpleegd en is lokaal geïnformeerd naar recent onderzoek.

1.3.4 Archeologische indicatoren

Archeologische indicatoren omvatten diverse datacategorieën zoals resultaten van non-intrusieve archeologische prospectietechnieken (bijvoorbeeld vondstmeldingen van metaaldetectie), toevallige vondsten bij niet-archeologische graafwerken, maar vooral ook

[1] https://cai.onroerenderfgoed.be/

historisch-cartografische, iconografische data en fotocollecties. Ze vormen fysiek aanwijsbare fenomenen die een aanwijzing kunnen zijn voor de aanwezigheid, ter plaatse of in de nabijheid, van archeologische sites.

Archeologische indicatoren zijn gezocht in de Centrale Archeologische Inventaris van het Agentschap Onroerend Erfgoed en in ontsloten cartografische bronnen.

1.3.5 Verstoringshistoriek

De verstoringsgraad van het onderzoeksgebied bepaalt in belangrijke mate de te verwachten gaafheid en bewaringsgraad van eventueel aanwezig archeologische bodemarchief. Om een correcte inschatting van de verstoring van de bodem te kunnen maken kunnen allerhande bronnen van pas komen. Zo kan mondelinge informatie van vroegere gebruikers of bewoners, beschikbare plannen van (verdwenen) constructies, verslagen van bodemonderzoeken en saneringen of informatie over delfstoffenwinning relevante informatie bieden.

Aanvullende informatie over recent historisch landgebruik is afkomstig van geraadpleegde luchtopnames vanaf 1971.[2]

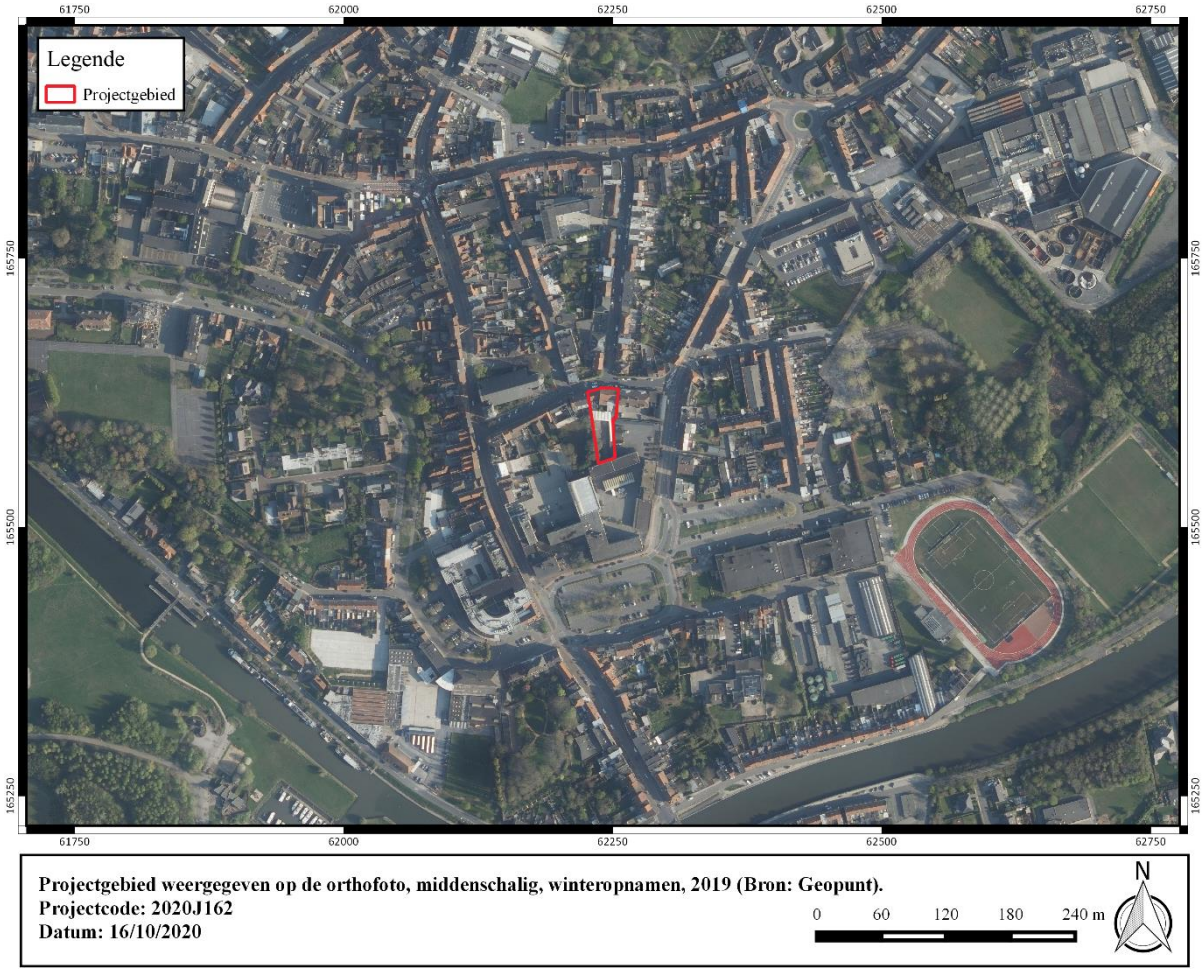
[2] http://www.geopunt.be/

1.3.6 Introductie tot het projectgebied

1.3.6.1 Ruimtelijke situering

Het plangebied is gelegen in Menen, in het zuiden van de provincie West-Vlaanderen. Het grondgebied van Menen wordt doorsneden door enkele verkeersaders: de spoorlijn Kortrijk-Ieper, de autosnelweg A19 Kortrijk-Ieper, de autoweg N32 en de Leie.

De Leie vormt in het zuiden de natuurlijke grens met Frankrijk, daarnaast grenst de stad in het zuiden aan de Franse stad Halluin, in het noorden aan de gemeente Moorsele, in het oosten aan de gemeente Wevelgem en in het westen aan de gemeente Wervik en deelgemeente Geluwe.

Figuur 3: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2019 (Bron: Geopunt).

1.3.6.2 Geplande werken

1.3.6.2.1 Bestaande toestand

De totale oppervlakte van het plangebied bedraagt ca. 1400 m².

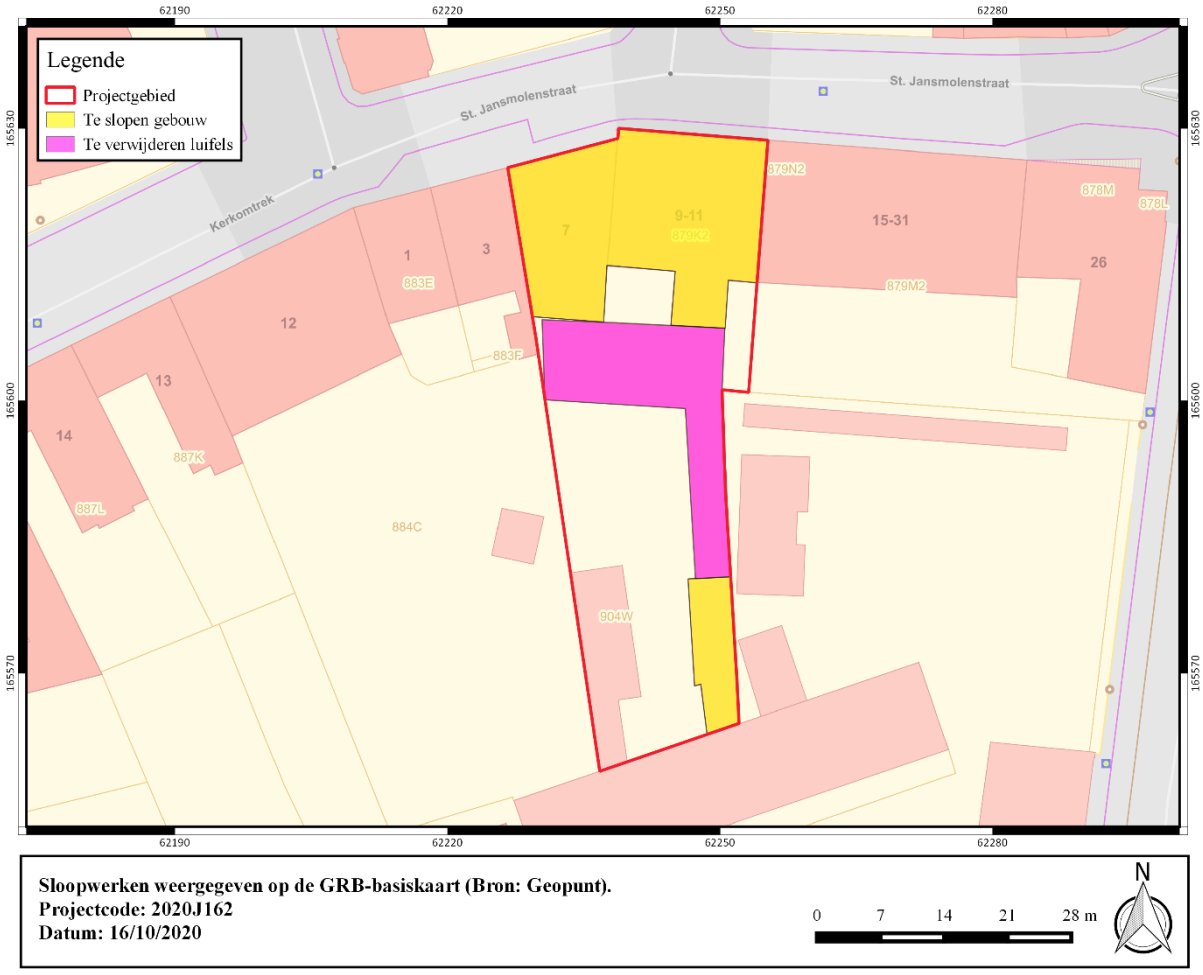
Op heden is ca. 650 m² van het terrein bebouwd, de rest van het terrein is verhard. De bebouwing betreft een deel van het gebouwenbestand van de school Sint-Joris. De verharding betreft een speelplaats. Over een zone van ca. 250 m² is een luifel aanwezig.

Figuur 4: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2019 (Bron: Geopunt).

1.3.6.2.2 Ontworpen toestand

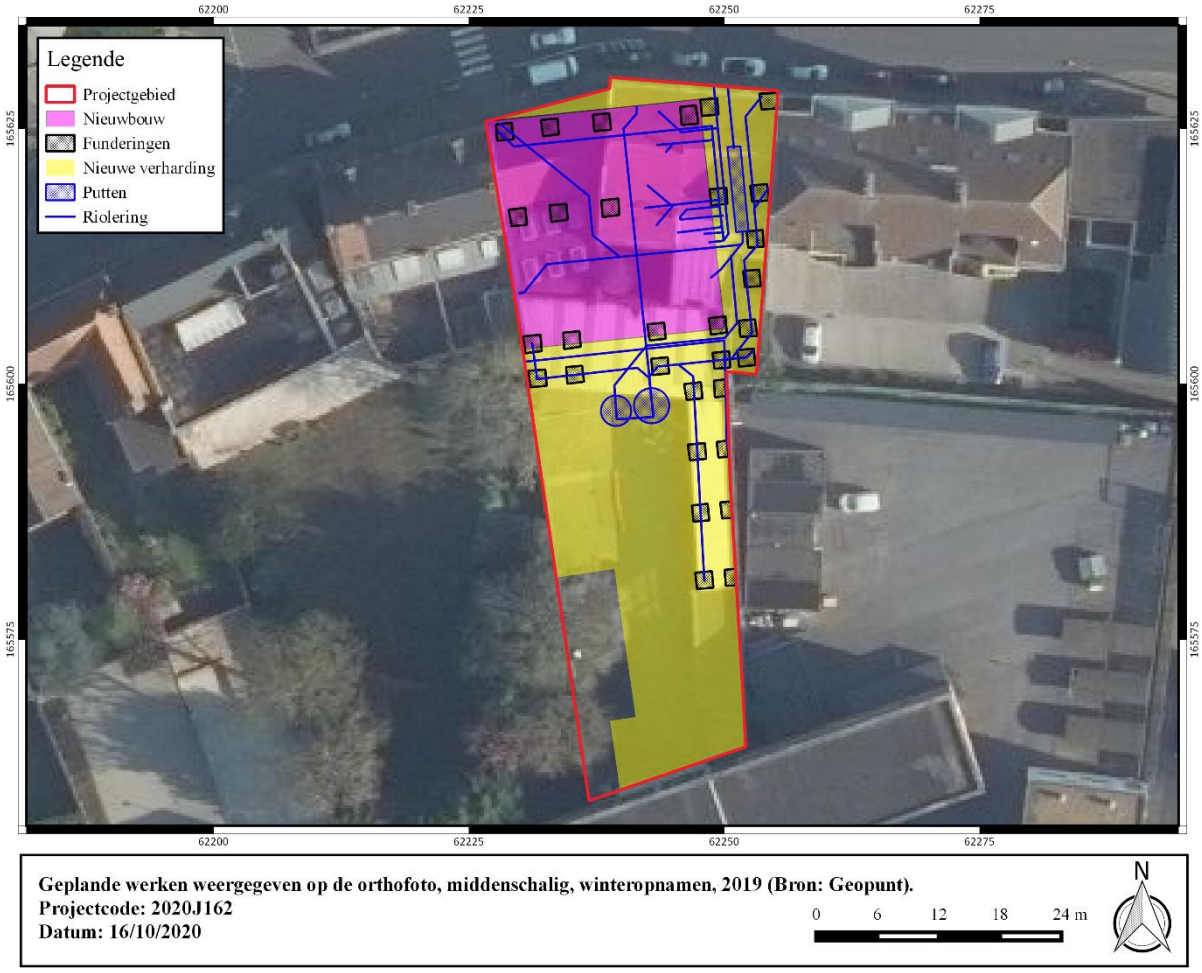
De opdrachtgever plant vooreerst de sloop van een deel van het bestaande gebouwenbestand en de afbraak van een aanwezige luifel. In totaal wordt ca. 540 m² aan bebouwing gesloopt. De luifels hebben een gecombineerde oppervlakte van ca. 250 m² en worden tevens verwijderd. In het zuidwestelijk terreindeel blijft een bestaande sanitaire ruimte (ca. 110 m²) behouden. De bestaande speelplaats wordt uitgebroken.

Figuur 5: Sloopwerken weergegeven op de GRB-basiskaart (bron: Geopunt).

Na de noodzakelijke sloopwerken voorziet de opdrachtgever de realisatie van een nieuw schoolgebouw over een oppervlakte van ca. 460 m². Dit nieuw schoolgebouw zal plaats bieden aan een sporthal, refter en een ruim aantal klaslokalen. Het gebouw wordt gefundeerd door middel van paalfunderingen waarvan de diepte nog te bepalen is door ingenieursstudie. Ten oosten en ten zuiden van de nieuwbouw wordt een overkapping voorzien die zal rusten op een aantal palen waarvoor tevens een paalfundering wordt voorzien. Er wordt nieuwe verharding gerealiseerd over een oppervlakte van ca. 725 m². Deze verharding omvat een nieuwe speelplaats die zal worden aangelegd op de plaats van de bestaande speelplaats. Voor de te verharden zone dient een bodemingreep gerekend te worden van ca. 50 cm-mv. In het kader van de geplande ontwikkeling wordt tevens nieuwe riolering aangelegd. Deze riolering zal aansluiten op infiltratiekratten (10 m²) en 2 putten (gecombineerde oppervlakte 15 m²). De putten worden aangelegd tot een diepte van 2,5 m-mv. Voor de riolering dient een sleuf uitgegraven te worden van ca. 50 cm breed en 100 cm diep.

De geplande werken hebben betrekking op een gecombineerde oppervlakte van ca. 1290 m².

Figuur 6: Geplande werken weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2019 (Bron: Geopunt).

1.4 Assessmentrapport

Het assessmentrapport omvat alle relevante gegevens die over het projectgebied verzameld kunnen worden uit toegankelijke literatuur en kaartmateriaal, die bijdragen tot het gefundeerd inschatten van het archeologisch potentieel van het plangebied. Om dit laatste te bereiken worden de verzamelde gegevens met elkaar vergeleken, geconfronteerd en samengelegd. Dit rapport heeft als doel het plangebied binnen zijn archeologisch en landschappelijk kader te plaatsen, rekening houdend met de geplande bodemingrepen. De studie maakt gebruik van verschillende datasets, waarbij het uitgangspunt steeds het ontwerpplan van de toekomstige bodemingrepen is. Dit ontwerpplan wordt telkens geprojecteerd op de geologische, bodemkundige en historische kaarten. Alle kaartmateriaal werd vervaardigd met behulp van QGIS, een geografisch informatiesysteem.

Op basis van deze assessment van het projectgebied kan een gegronde argumentatie opgesteld worden over de noodzaak en het nut van al dan niet verder te nemen archeologische maatregelen, die uiteengezet worden in deel 2: het programma van maatregelen.

1.4.1 Fysisch geografische en geologische situatie

1.4.1.1 Landschappelijke situering

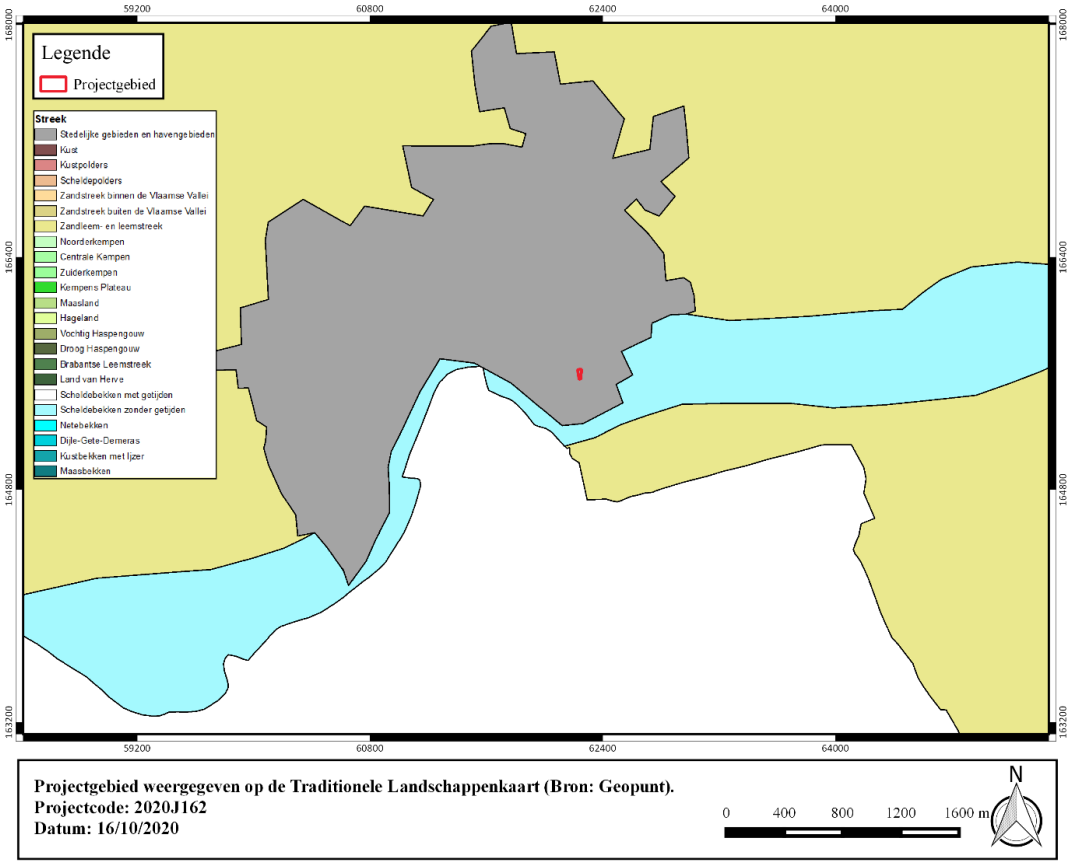
Landschappelijk is het plangebied gelegen binnen stedelijke gebieden en havengebieden.

Het plangebied is gelegen in he alluvium van de Leie. De vlakte van de Leie maakt deel uit van de Vlaamse Vallei die morfologisch gekenmerkt wordt door een relatief vlak reliëf. Tijdens de beginfase van het Peniglaciaal heeft de Leie een grote laterale uitbreiding gekend waardoor de volledige breedte van de vallei werd ingenomen. Aan dit sedimentatiepatroon komt een eind in het Tardiglaciaal dat wordt gekenmerkt door een beduidende klimaatsverbetering, op enkele koude fases na. Belangrijk is een hervatting van fluviatiele activiteit met in een eerste fase een uitschuring van de huidige valleien. De rivieren evolueren van een vlechtend naar een meanderend patroon waarbij de Leie een *underfit river* wordt die in een bovenmaatse vallei vloeit.

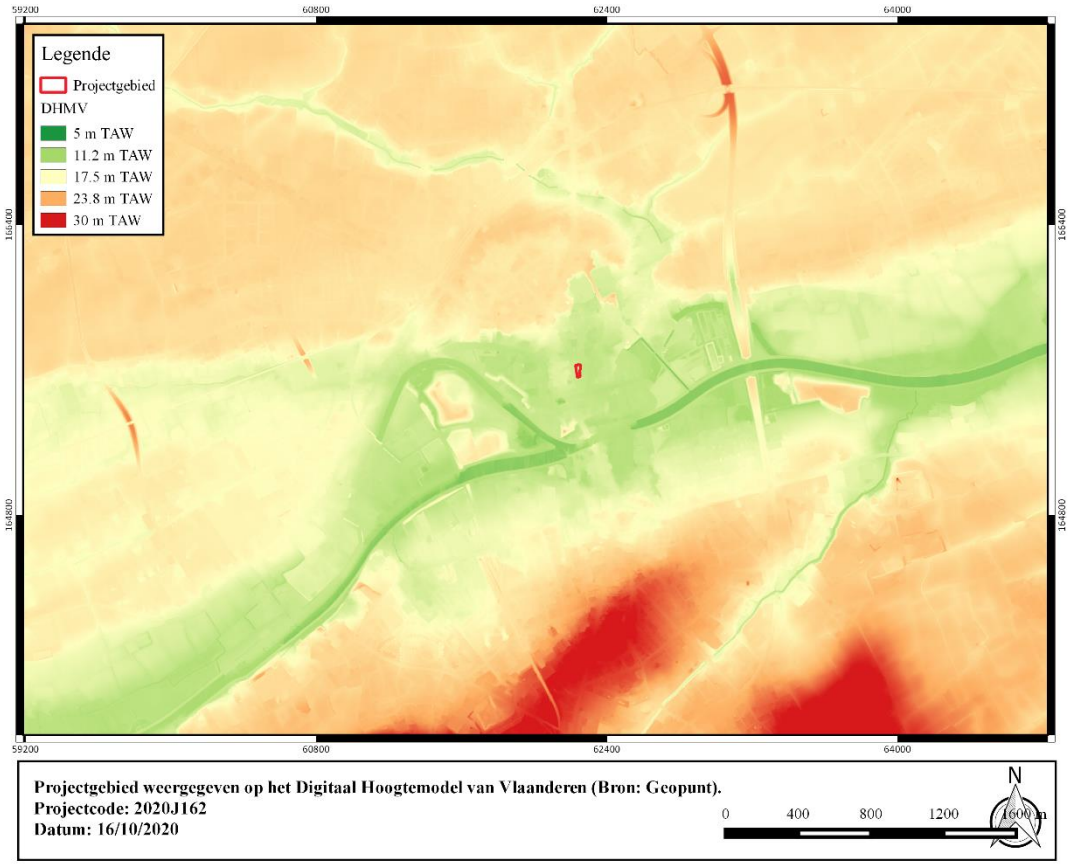
Ten noorden van het plangebied situeren zich uitlopers van de Centraal-West-Vlaamse heuvels. De afwatering in de omgeving van het plangebied gebeurt vanaf deze heuvels naar het zuiden, richting de Leie. Ca. 400 meter ten oosten van het plangebied loopt de Geluwebeek, ca. 450 meter ten westen situeert zich een oude Leiemeander.

Het plangebied zelf is gelegen op een hoogte van ca. 13.7-13.9 m TAW en kent een relatief vlak verloop. Hydrografisch is het projectgebied gelegen binnen het Leiebekken.

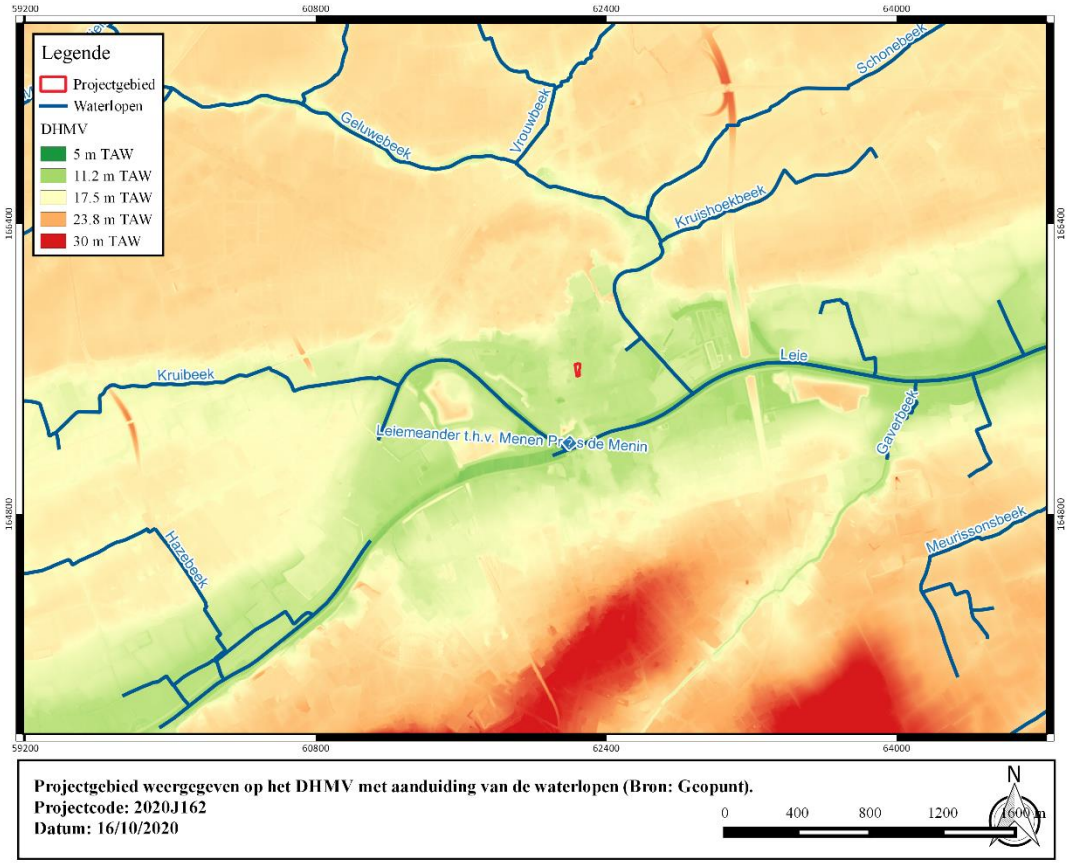
De randen van het alluvium moeten aantrekkelijk geweest zijn voor rondtrekkende groepen jager-verzamelaars, daar er optimaal geprofiteerd kan worden van overlappende biotopen

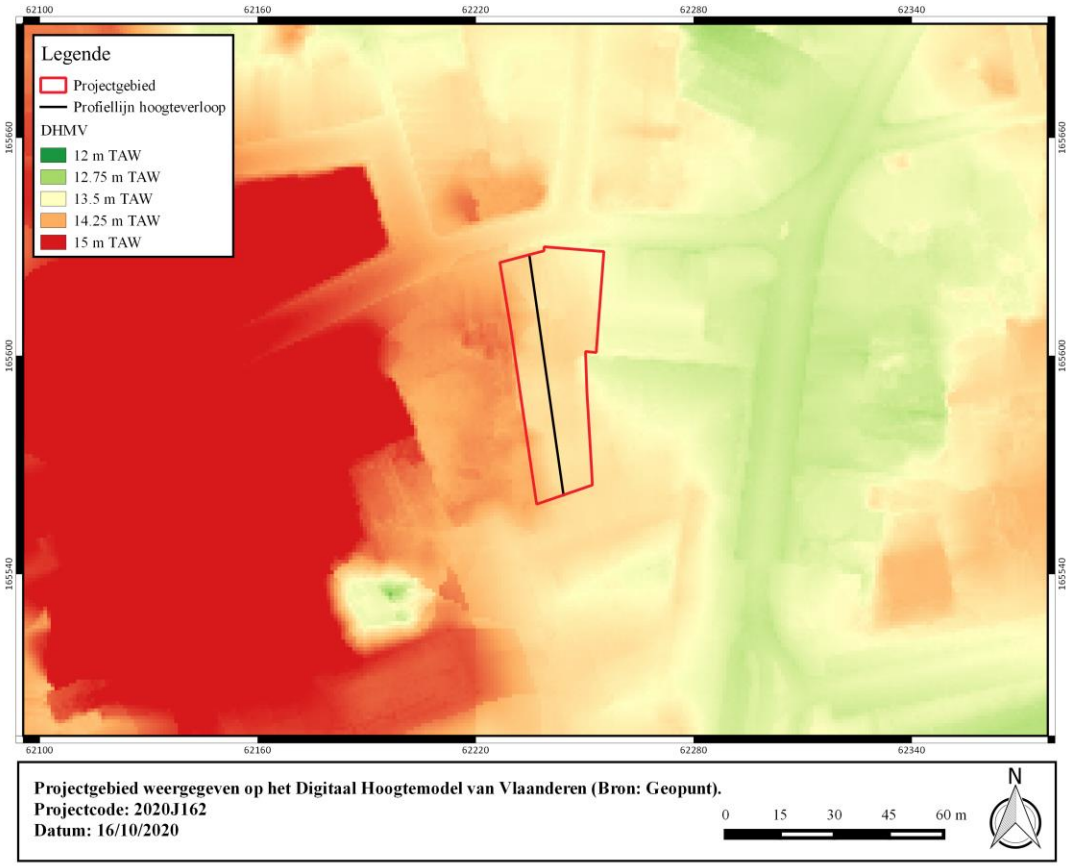
Figuur 7: Projectgebied weergegeven op de Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt).

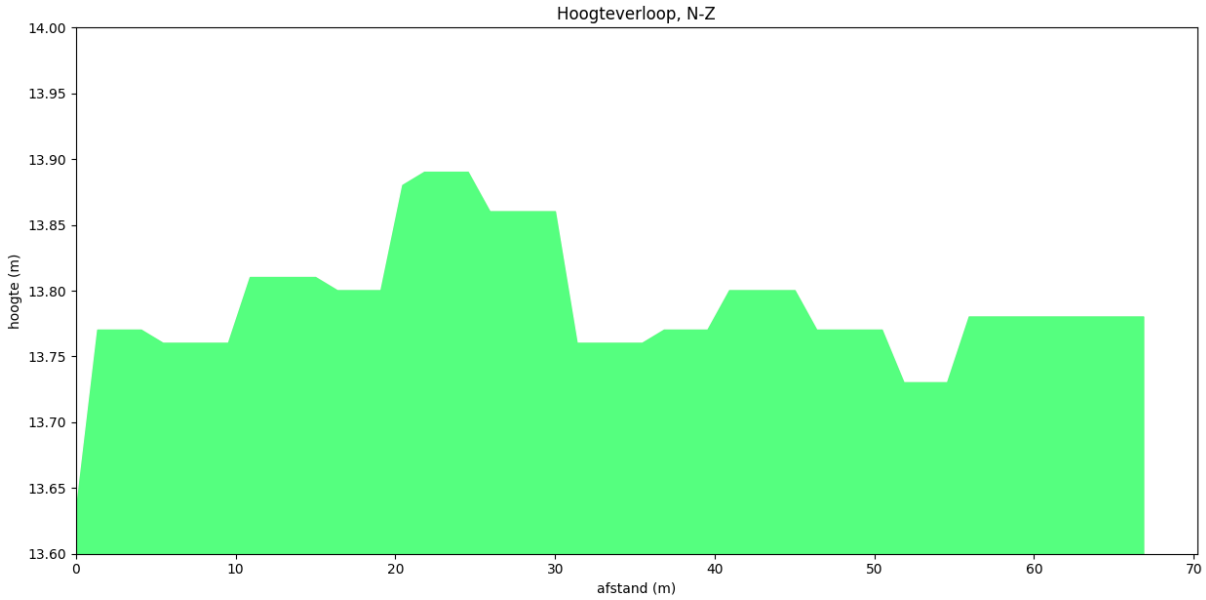
Figuur 8: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).

Figuur 9: Projectgebied weergegeven op het DHMV met aanduiding van de waterlopen (Bron: Geopunt).

Figuur 10: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).

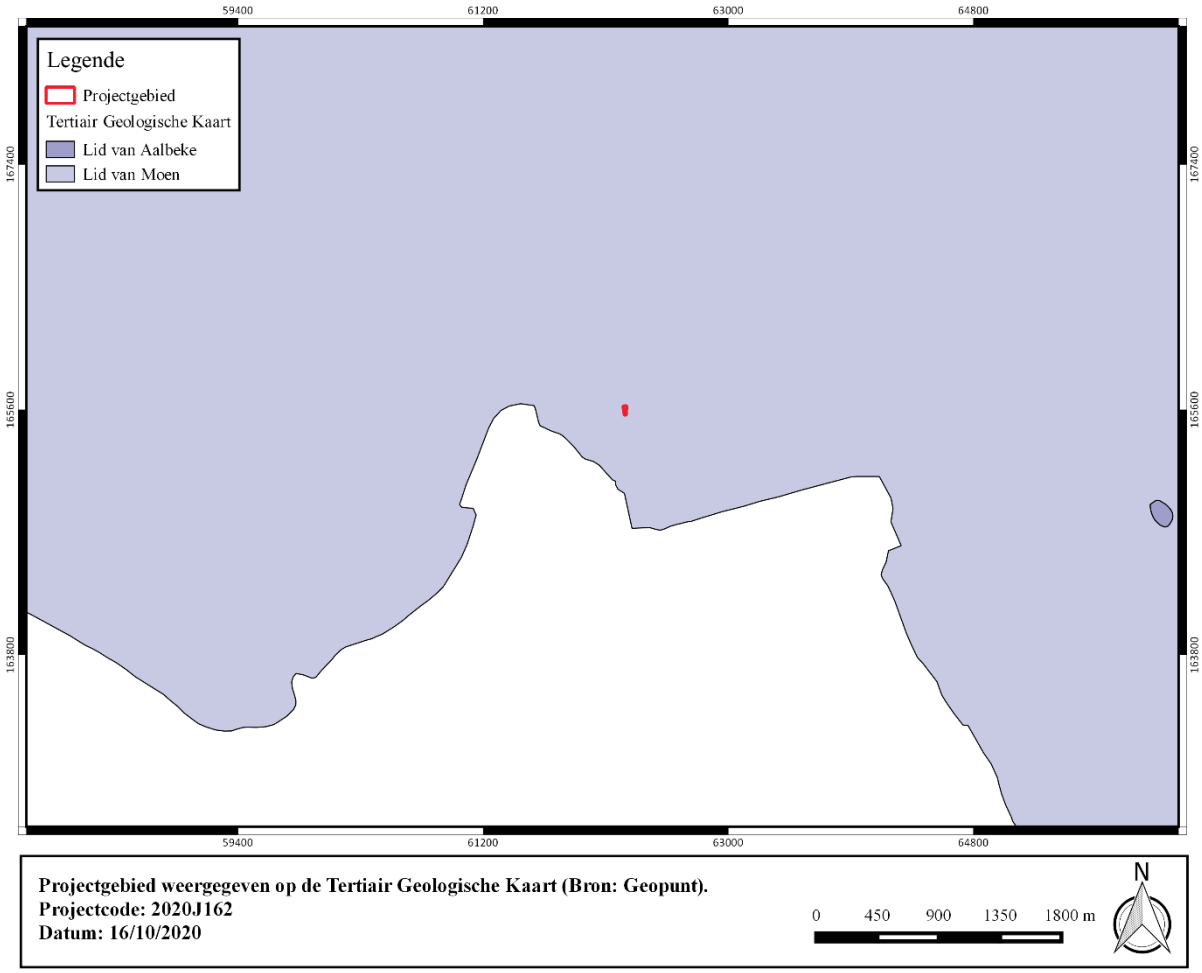

Figuur 11: Hoogteverloop, N-Z (Bron: Geopunt).

1.4.1.2 Tertiaire lithostratigrafie

Het projectgebied is gelegen in het **Lid van Moen (Formatie van Kortrijk).** Deze formatie bestaat hoofdzakelijk uit mariene kleiige sedimenten, die weinig macrofossielen bevatten en is de eerste afgezette formatie van het Vroeg-Eoceen (54,8 Ma – 49,0 Ma). Over het algemeen worden de afzettingen siltiger of zandiger (ondieper afzettingsmilieu) naar het zuidoosten toe en homogeen kleiiger naar het noorden en noordoosten toe (dieper afzettingsmilieu). De Formatie van Kortrijk wordt ingedeeld in vier leden; van onder naar boven: het Lid van Mont-Héribu, het Lid van Saint-Maur, het Lid van Moen en het Lid van Aalbeke. Het Lid van Mont-Héribu rust op de Groep van Landen.

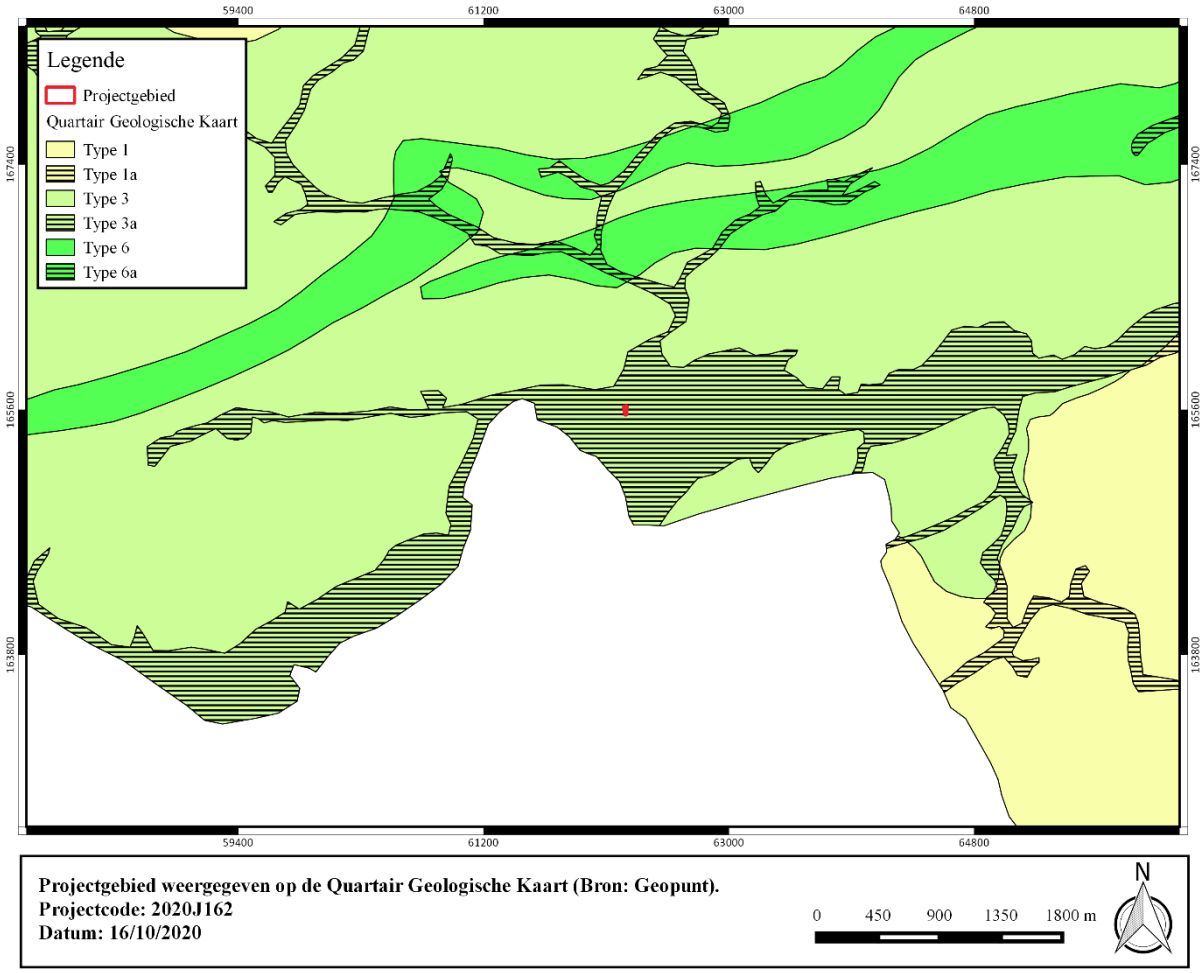
Het Lid van Moen is afgezet tijdens een periode van zeespiegelschommelingen, wat resulteerde in een heterogeen sedimentpakket. Het is een grijze kleiige silt, waartussen intercalaties voorkomen van zand met grof glauconiet of gebroken schelpresten. Deze grove lagen zijn vermoedelijk afgezet tijdens stormperiodes (tempestieten). Naar het noorden en noordoosten toe gaat deze eenheid over naar een meer homogene kleiigere afzetting.

Figuur 12: Projectgebied weergegeven op de Tertiair Geologische Kaart (Bron: Geopunt).

1.4.1.3 Quartaire lithostratigrafie

Het projectgebied is gelegen in het Quartair **Type 3a.** Het bestaat uit een basis van fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan gevolgd door een eolische afzetting van het Weichseliaan tot mogelijk Vroeg-Holoceen. Binnen deze afzetting kunnen mogelijk hellingsafzettingen van het Quartair voorkomen. Lokaal kan deze eolische afzetting afwezig zijn. De top bestaat uit een fluviatiele afzetting (organochemisch en perimarien incluis) van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal.

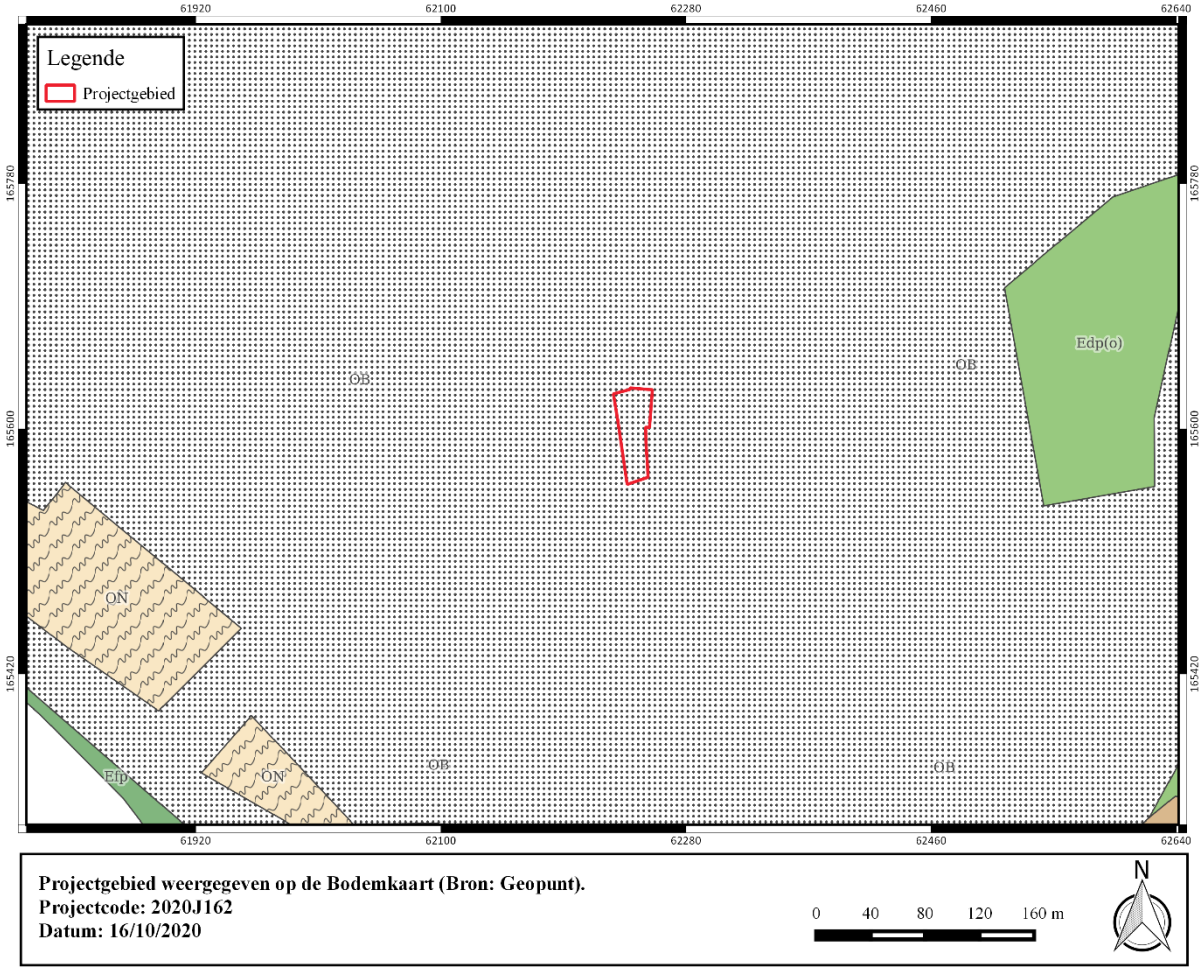

Figuur 13: Projectgebied weergegeven op de Quartair Geologische Kaart (Bron: Geopunt).

1.4.1.4 Bodemvormingsprocessen

Het bodemtype **OB** is een kunstmatig bodemtype waarbij de natuurlijke bodem sterk verstoord kan zijn door de aanwezige verharding of bebouwing. Hierdoor is het niet altijd mogelijk de natuurlijke bodem te herkennen.

Hoewel de bodemkaart ter hoogte van het onderzoeksgebied geen informatie weergeeft kan op basis van de omliggende polygonen redelijkerwijs gesteld worden dat de ondergrond bestaat uit hydromorfe zandleem- en kleicomplexen.

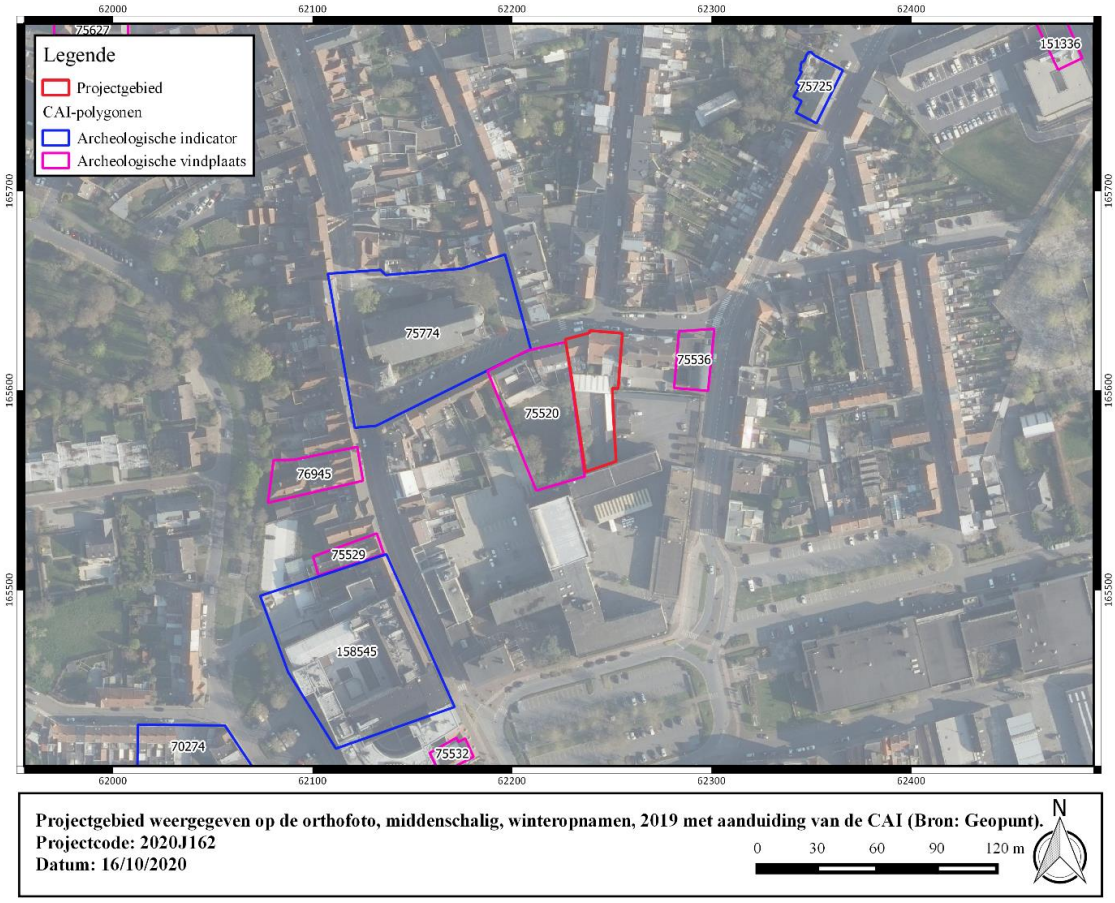
Figuur 14: Projectgebied weergegeven op de Bodemkaart (Bron: Geopunt).

1.4.2 Historische en archeologische voorkennis

1.4.2.1 Overzicht van de gekende archeologische waarden

Ter hoogte van het plangebied zijn geen archeologische vindplaatsen weergegeven. Via onderzoek zijn in de omgeving van het plangebied wel resten aangetroffen van wonen en werken in de middeleeuwse en vroegmoderne stad. In de ruimere omgeving zijn bij verschillende onderzoeken resten uit de steentijden, metaaltijden en Romeinse periode onderzocht. De vruchtbare terrassen langs de Leie en de uitgestrekte moergebieden moeten vanouds aantrekkelijk geweest zijn voor de mens. Vermoedelijk was de zone van het plangebied eerder te nat voor de vroegste landbouwers.

Precies ten westen van het plangebied is in 1991 een deel van de gracht gelokaliseerd van het omwalde wooneiland van de Heren van Menen. Zij bezaten een omgracht en opgehoogd terrein met 'manoir' nabij de Sint-Vedastuskerk. De eerste vermelding van deze verblijfplaats is in 1278-1288. Ze verloor aan belang aan het einde van de 14e eeuw. Het geheel vormde een hoofdelement van de feodale dorpskern met een duidelijke samenhang tussen de dorpskerk en de herenwoning.[3] De exacte locatie van de gracht en de omvang van de opgraving kon niet achterhaald worden.

Figuur 15: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2019 met aanduiding van de CAI (Bron: Geopunt).

[3] Despriet, Courtens, Dejonckheere, 1992. Stadskernonderzoek in Menen (W.-Vl.), in: Archaeologica Mediaevalis, 15, p. 52-53

I. Archeologische vindplaatsen

75520	Opgraving (1991); NK: 15 meter Late middeleeuwen: Woonplaats van de heren van Menen, omgracht en opgehoogd: "terres, motte et fossez de la court": het vormde het hoofdelement van een feodale dorpskern met parochiekerk (Sint-Vedastuskerk), herenwoning, watermolen, Leiebrug en tolrecht. Enkel de gracht kon worden gelokaliseerd. Bron: Despriet, Courtens, Dejonckheere, 1992. Stadskernonderzoek in Menen (W.-Vl.), in: Archaeologica Mediaevalis, 15, p. 52-53
75529	Controle van werken; NK: 15 meter 17e eeuw: aardewerk Bron: Despriet P. 2009, Onderzoek en herstel van de Hollandse vesting Menen, in: Despriet (ed.) 10 000 jaar Menen. 40 jaar opgravingen 1969-2009, Archeologische en Historische monografieën Zuid-West-Vlaanderen 72, Kortrijk, pp. 181-205.
75532	Opgraving (1994); NK: 15 meter 16e eeuw: Het oudste gebouw (16de-eeuws) werd opgetrokken in baksteen en heeft een afwijkende oriëntatie van het huidige Schippershof. Er werd een voer met rode, niet geglazuurde tegels aangetroffen. In de 18de eeuw wordt dit gebouw vervangen door het nog bestaande gebouw dat is aangezet op een fundering van grote krijthoudende kalksteenblokken. Bron: Despriet P. 2009, Onderzoek in het stadsmuseum Schippershof, in: Despriet (ed.) 10 000 jaar Menen. 40 jaar opgravingen 1969-2009, Archeologische en Historische monografieën Zuid-West-Vlaanderen 72, Kortrijk, pp. 181-205.
75536	Controle van werken; NK; 15 meter 16e eeuw: aardewerk Bron: Archief van Philippe Despriet, voorzitter Archeologische Stichting voor Zuid-West-Vlaanderen
76945	Controle van werken; NK: 15 meter 18e eeuw: Bakstenen ronde waterput - patacons, vormhelften, aardewerk en steengoed, glas en metaal in vulling - bedrijfsafval van een 18de-19de eeuwse groothandel voor pasteibakkers. Bron: Despriet Ph. 2006: Menen - Rijselsestraat 53: waterput met uitzonderlijke vulling, in Zuid-Westvlaamse opgravingen 2005, p. 29-30.
151336	Controle van werken; NK: 15 meter 18e eeuw: Restanten van de kazematten uit de Hollandse periode (mogelijk

	recuperatie van 18de-eeuwse kazematten) Bron: Dewilde M. 2013: Menen-Leopoldplein, Intern verslag agentschap Onroerend Erfgoed, Brussel.

II. Archeologische indicatoren

Historisch-cartografische en iconografische data

75725	Indicator cartografie; NK: 150 m Late middeleeuwen: molen
75774	Indicator cartografie; NK: 15 meter Volle middeleeuwen: St.-Vedastuskerk (1087)
158545	Indicator cartografie, veldprospectie; NK: 15 meter Late middeleeuwen: Gasthuis gewijd aan Sint-Joris; toevluchtsoord voor voorbijtrekkende pelgrims. In 1736 werd deze functie beëindigd toen onderwijs en ziekenverzorging de hoofdactiviteit werd. Van de oorspronkelijke gebouwen lijkt niet veel meer over te blijven – aardewerk Bron: Despriet P. 2009, Het kerkelijk patrimonium archeologisch benaderd, in: 10 000 jaar Menen. 40 jaar opgravingen 1969-2009, Archeologische en Historische monografieën Zuid-West-Vlaanderen 72, Kortrijk.

Onbepaald

70274	Onbepaald; NK: 150 m Late middeleeuwen: molen

1.4.2.2 Historische context en bekende archeologische vindplaatsen

Paleolithische vondsten op de grens met Moorsele en neolithische vondsten op de grens met Wevelgem en in de Wervikstraat wijzen op een zeer vroege menselijke aanwezigheid in de regio van Menen. Het terrein was door de ligging in het alluvium minder geschikt voor landbouw. De moergebieden moeten echter wel aantrekkelijk geweest zijn voor niet-sedentaire groepen.

In 1994 is een kleine Gallo-Romeinse nederzetting uit het derde kwart van de 1e eeuw aangetroffen langs de Moorselestraat.

Menen is ontstaan op een doorwaardbare plaats aan de Leie en wordt voor het eerst vermeld in een Latijnse keure uit 1087. De stad groeit uit tot een heerlijkheid en wordt tot 1288 bestuurd door de familie van Menen. De kern van de eerste nederzetting lag in de nabijheid van de Leieovergang, ongeveer ter hoogte van het huidige kruispunt van de Oude Leielaan, de Waalsvest en de Rijselstraat. In deze zone situeerde zich vermoedelijk de herenburcht van de heren van Menen, een op een motte gelegen goed, omgeven door een gracht, in de onmiddellijke omgeving van de Sint-Vedastuskerk, de oudste parochiekerk van de stad. In 1288 komt Menen in handen van de graven van Vlaanderen.

De stad Menen komt tot volle economische ontwikkeling vanaf het midden van de 14e eeuw, na het toekennen van de stadsrechten in 1351 door Lodewijk van Male, heer van Menen. De stad verkrijgt de toestemming tot de oprichting van een lakenproductie en een stapelplaats voor woldraad. Tevens mag er een wekelijkse markt georganiseerd worden én een jaarlijkse markt van drie dagen. Menen bloeit zo uit tot een lakenstad, waarin ook de brouwerijnijverheid aan belang wint. Sinds het begin van de 15e eeuw kent de lakennijverheid een hevige terugval. In 1488 woedt een zware stadsbrand die driekwart van de stad in as legt. De stad heeft vaak te lijden onder militaire acties, dit door haar ligging op de grens tussen de kasselrijen van Kortrijk en Rijsel, door haar economisch belang én door de strategische waarde van de brug tussen Menen en Halewijn.

In 1548 was Menen een stad zonder vestingen bestaande uit een 20-tal straten. In 1548 wordt Menen wederom getroffen door een stadsbrand waarbij 570 van de 700 woningen verloren gingen. Een aantal openbare gebouwen zoals het stadhuis, de lakenhal en het vleeshuis worden opgetrokken na 1560. Het Belfort dateert van 1574. In het lager gelegen stadsdeel kwamen vanaf de 16e eeuw een ruim aantal brouwerijen tot ontwikkeling. Door haar ligging aan de Leie werd de toevoer van turf en graan vergemakkelijkt. In 1576 komen de 17 Provincieën in opstand tegen de Spaanse bezetting. Nog voor de laatste werken aan de vestingen voltooid zijn, wordt de stad ingenomen door de Malcontenten onder aanvoering van Emmanuel de Lalaing, baron van Montigny. Menen zal in hun handen blijven tot 22 oktober 1579, wanneer de stad vanuit Kortrijk door Schotse troepen wordt heroverd en opnieuw bij de Staten-Generaal wordt gevoegd. In de stad wordt er een garnizoen onder leiding van de Schot Bafour gekazerneerd. In 1582 wordt Menen bezet door Spaanse troepen onder leiding van Alexander Farnese.

Gedurende de eerste helft van de 17e eeuw heeft Menen relatief weinig te lijden onder het oorlogsgeweld. Tussen 1603 en 1627 wordt in het westelijk stadsdeel het Kapucijnenklooster gebouwd. Gedurende de tweede helft van de 17e eeuw is Menen een twistappel tussen wisselende partijen. Na een woelige eerste helft van de 18e eeuw kent de stad na 1748 een korte economische bloeiperiode. De steenweg Kortrijk-Menen wordt aangelegd en de aarden

weg Menen-Brugge wordt geplaveid. Nieuwe nijverheden zoals de tabak vervangen de tanende brouwactiviteiten. Ook de wol, katoen- en garenindustrie kennen een heropleving. Deze economische bloeiperiode gaat gepaard met vernieuwde bouwactiviteit. Tussen 1794 en 1814 is Menen Frans bezit. Gedurende de Hollandse Periode (1815-1830) worden langsheen de grens met Frankrijk een aantal steden versterkt als voorzorgsmaatregel tegen eventuele nieuwe aanvallen vanuit Franse hoek. Door zijn rol als bufferstad wordt Menen opnieuw voorzien van vestingen. In 1830 telt Menen ca. 8000 inwoners, het is een kleine stad met nauwelijks bebouwing in de omgeving van de vestingsmuren. In 1852 worden de vestingen gedeeltelijk ontmanteld. De ontmanteling van de vestingen en de bevolkingsaangroei heeft het bewoningspatroon in de tweede helft van de 19de eeuw ingrijpend gewijzigd. De stad wordt beter aangesloten op het wegennet. Spoorwegverbindingen met de West-Vlaamse gewesten en de Franse stad Tourcoing komen tot stand respectievelijk in 1853 en 1879.

Menen kent zoals gesteld een sterke demografische groei aan het eind van de 19e eeuw. Deze groei is te verklaren door de industriële ontwikkeling van het Noord-Franse gebied en de behoefte aan arbeiders. Heel wat Franse grensarbeiders vestigen zich in de stad, waardoor er overal in Menen kleine arbeidersbeluiken tot ontwikkeling komen. In deze context worden *de Barakken* ingericht.

Menen wordt op 14 oktober 1914 bezet door Duitse troepen en moet vanaf dan instaan voor de kazernering van soldaten. De stad evolueert tot een verzamelpunt voor nieuwe troepen en een rustplaats voor troepen die terugkeren van het front. Menen heeft enorm te lijden onder het oorlogsgeweld. Ongeveer de helft van de huizen wordt vernield of zwaar beschadigd.[4]

[4] Inventaris Onroerend Erfgoed

1.4.2.3 Archeologische indicatoren en cartografische bronnen

Het plangebied is gelegen binnen de historische stadskern van Menen, precies ten zuidoosten van de Sint-Vedastuskerk. De kerk in haar huidige vorm dateert uit 1820 maar vermoedelijk stond er reeds een burchtkapel ten tijde van de heren van Menen. De oudste bronnen over het altaar van Menen dateren uit 1087. Precies ten westen van het plangebied is bij een kleinschalige opgraving een gracht gelokaliseerd die mogelijk verband hield met de walgracht rond het opgehoogde wooneiland van de heren van Menen. De omvang en het uitzicht van dit laat-middeleeuwse residentiële complex is niet gekend omdat er geen historisch-cartografische of iconografische bronnen uit die periode bewaard zijn. Op de Deventerkaart, die de oudste cartografische bron is, zijn wel duidelijk de contouren van een vierhoekig eiland met omgevende gracht waar te nemen. Het plangebied snijdt dit wooneiland centraal aan. De locatie van het plangebied heeft dus een zeer hoog archeologisch potentieel en kan mogelijk inzicht bieden in de omvang, uitzicht en datering van deze vermeende woonsite.

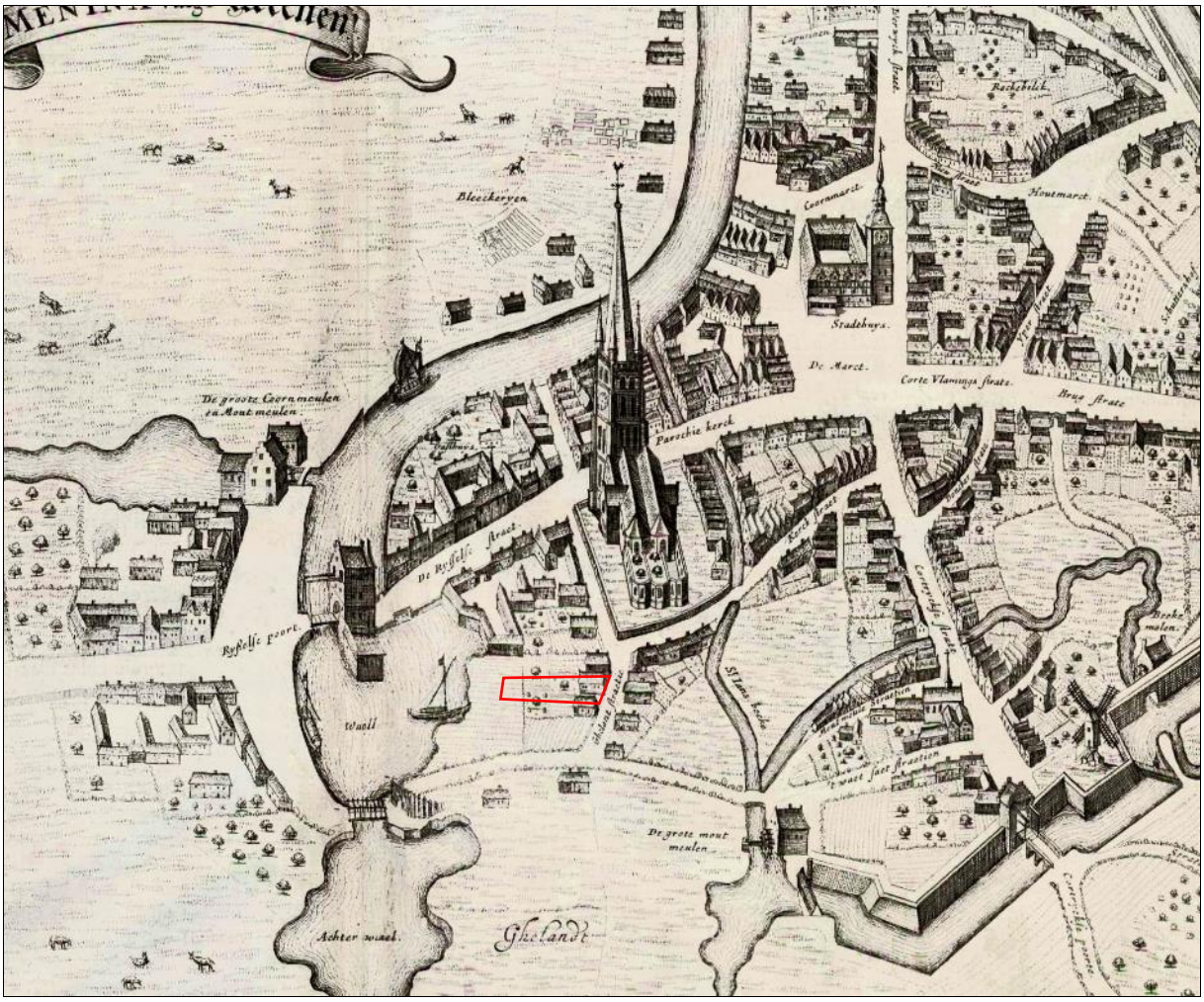
De Sanderuskaart schetst een beeld van Menen van vóór de vestingswerken van Vauban. De eerste versterking bestaat uit aarden wallen met grachten en palissaden en wordt voortdurend verbeterd tot deze bestaat uit een aantal grote rechte fronten met kleine bastions. Het geheel was omgeven met een brede gracht gevuld met water afkomstig van de Leie. Het plangebied situeert zich duidelijk binnen de stadsvesten. Aan de straatzijde van de Sint-Jansmolenstraat is een bescheiden gebouw weergegeven. Ten zuiden hiervan situeert zich een stadstuin. De kaart toont aan dat het voormalige wooneiland geleidelijk aan opgegeven werd waardoor de terreinen geschikt werden voor nieuwe bewoning aan de zuidoostelijke rand van de stad. De Ferrariskaart geeft bebouwing weer in het noordelijk terreindeel en stadstuinen in het zuidelijk terreindeel. Het zuidelijk deel van het plangebied wordt aangesneden door een gracht met een opvallend rechtlijnige structuur, wat doet vermoeden dat deze gracht van antropogene oorsprong is.

Het plan van het Primitief Kadaster (1830) geeft twee gebouwen weer in het noordelijk terreindeel. De functie van deze gebouwen wordt niet gespecifieerd. Precies ten westen van het plangebied situeert zich een godshuis, meer bepaald het gebouwenbestand van *Godshuis van oude mans*. Ook de topografische kaarten van 1861 en 1883 geven bebouwing weer in het noordelijk deel van het plangebied. Deze bebouwing komt qua vorm gedeeltelijk overeen met deze op het plan van het Primitief Kadaster. Op de topografische kaart van 1910 is de bebouwing aan de straatzijde in omvang toegenomen. Vermoedelijk is het burgerhuis binnen de projectgrenzen (met huisnummer 9-11) in het begin van de 20^{e} eeuw gerealiseerd.

Het complex van de Sint-Jorisschool heeft zich ontwikkeld vanuit de kloostergemeenschap Sint-Joris, waarvan de kern zich aan de overzijde van de Rijselstraat situeerde. In 1920 werd het grote eigendom van de cenakel, aan de overkant van de Rijselstraat aangekocht. Sint-Joris zou zich vanaf dan ontwikkelen vanuit deze gebouwen. Het oorspronkelijke klooster zou de wieg worden van het nieuwe ziekenhuis. Het gebouwenbestand in de omgeving van het plangebied dateert dus uit de 20^{e} eeuw. Het gebouw met huisnummer 7 is vermoedelijk te dateren in het midden van de 20^{e} eeuw.

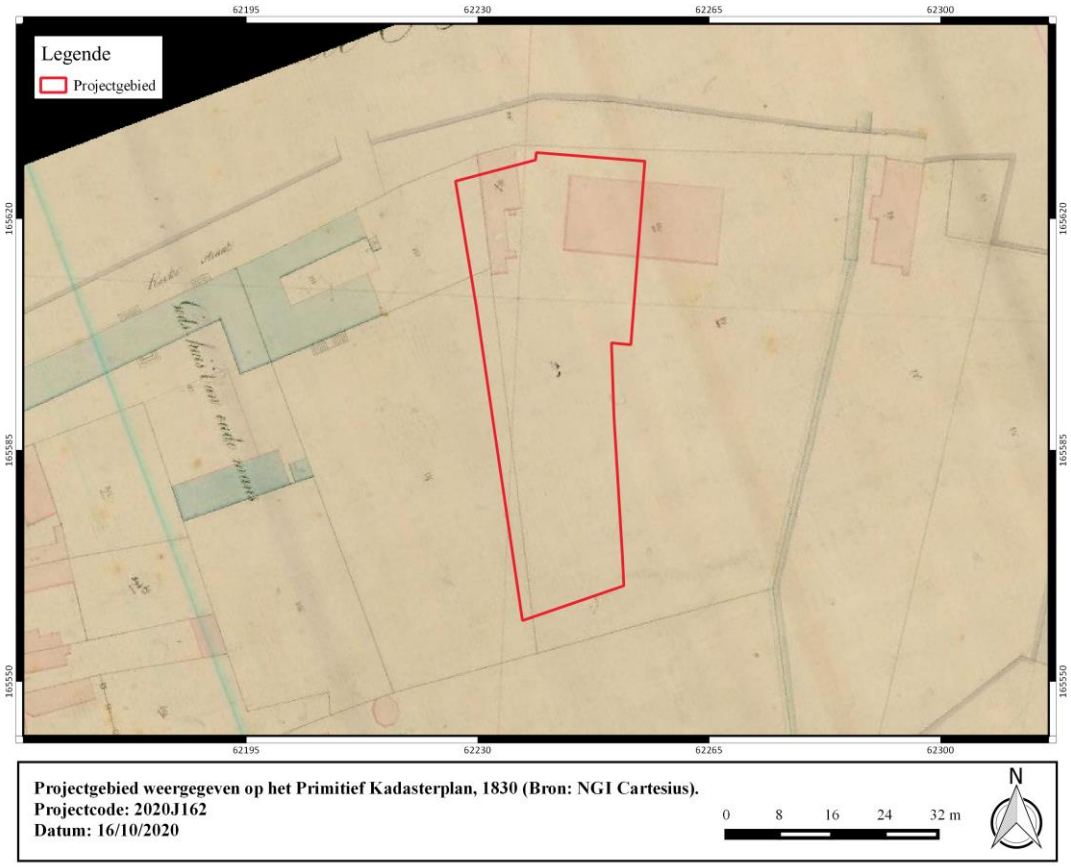
Figuur 16: Projectgebied weergegeven op de Deventerkaart, ca. 1560 (Bron: Bibliotheca Nacional de España).

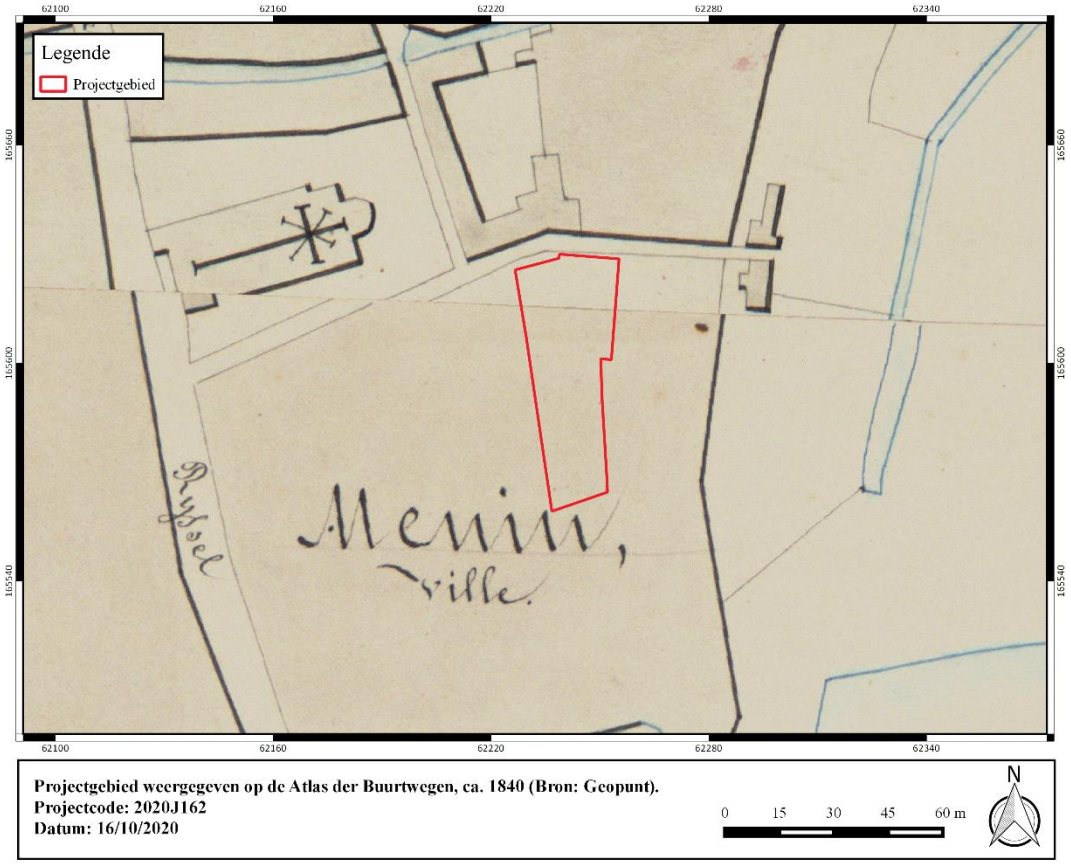
Figuur 17: Projectgebied bij benadering weergegeven op de Sanderuskaart, ca. 1640 (Bron: Geopunt).

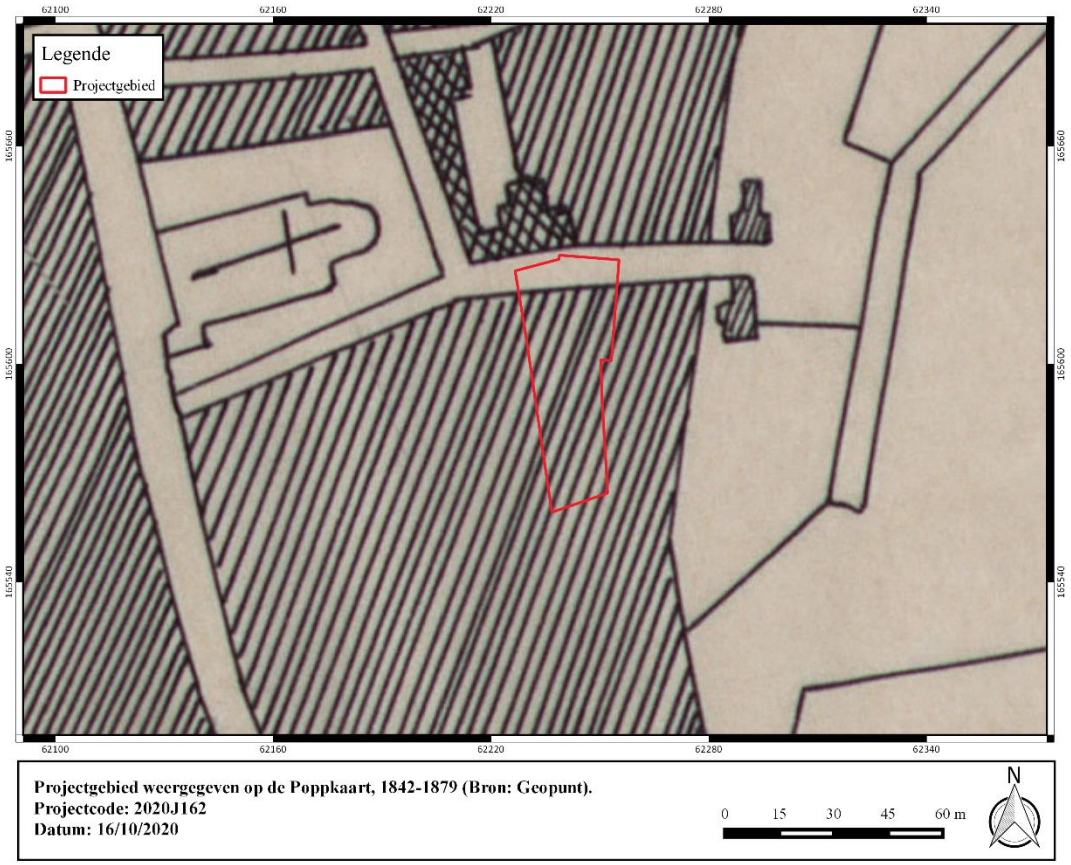
Figuur 18: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt).

Figuur 19: Projectgebied weergegeven op het Primitief Kadasterplan, 1830 (Bron: NGI Cartesius).

Figuur 20: Projectgebied weergegeven op de Atlas der Buurtwegen, ca. 1840 (Bron: Geopunt).

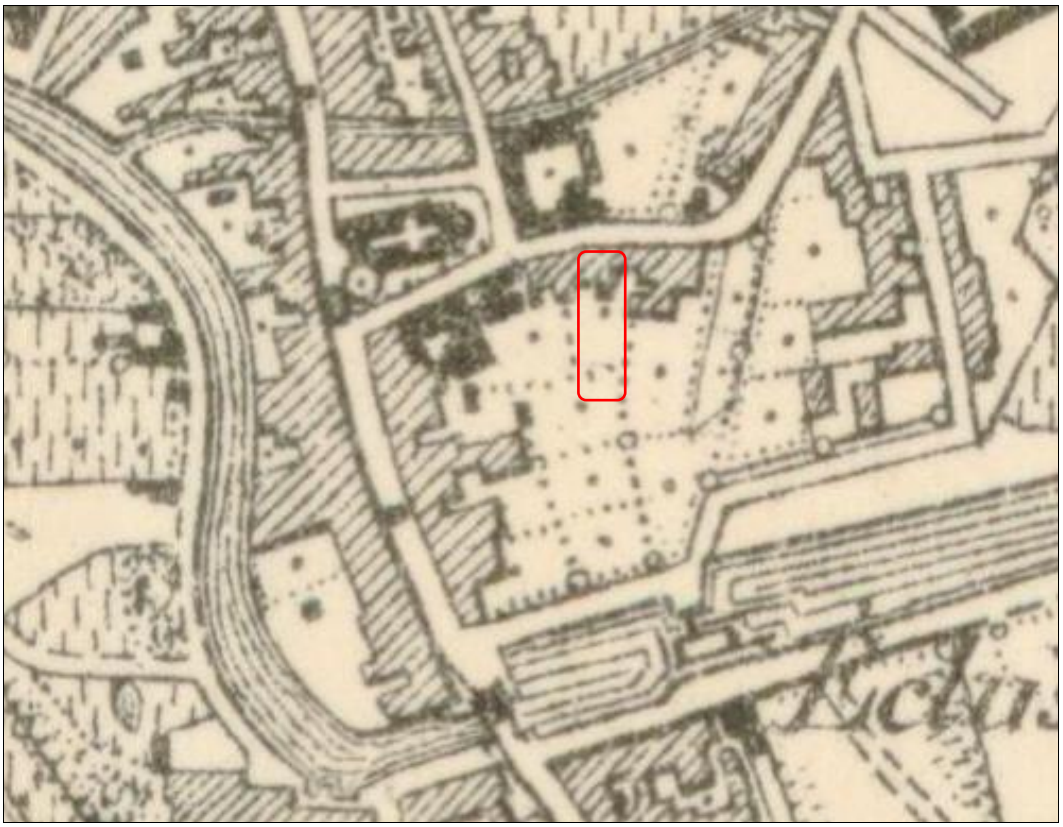
Figuur 21: Projectgebied weergegeven op de Poppkaart, 1842-1879 (Bron: Geopunt).

Figuur 22: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van 1861 (Bron: NGI Cartesius).

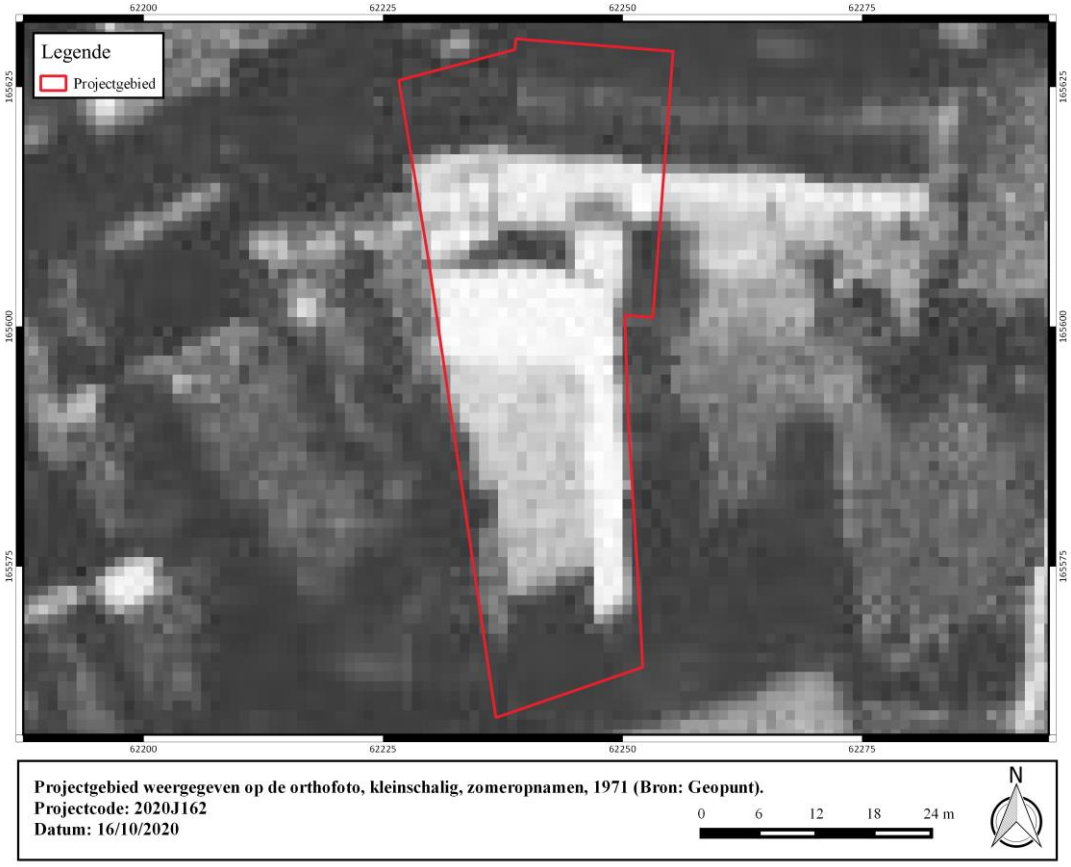
Figuur 23: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van 1883 (Bron: NGI Cartesius).

Figuur 24: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van 1911 (Bron: NGI Cartesius).

1.4.2.4 Huidige gebruik en verstoringen

De orthofotosequentie geeft een beperkte evolutie weer in het bodemgebruik binnen de contour van het plangebied gedurende de laatste decennia. Reeds op de oudste luchtopname is de huidige toestand waar te nemen. Op heden is ca. 650 m² van het terrein bebouwd, de rest van het terrein is verhard. De bebouwing betreft een deel van het gebouwenbestand van de school Sint-Joris. De verharding betreft een speelplaats. Over een zone van ca. 250 m² is een luifel aanwezig.

Figuur 25: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1971 (Bron: Geopun).

Figuur 26: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1979-1990 (Bron: Geopunt).

Figuur 27: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2000-2003 (Bron: Geopunt).

Figuur 28: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2008-2011 (Bron: Geopunt).

Figuur 29: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2019 (Bron: Geopunt).

1.5 Synthese

De opdrachtgever plant de realisatie van een nieuw schoolgebouw met speelplaats aan de Sint-Jansmolenstraat te Menen. De geplande werken hebben betrekking op een gecombineerde oppervlakte van ca. 1290 m². Op heden is reeds 650 m² van het plangebied bebouwd. Het overgrote deel van deze gebouwen wordt voorafgaand aan de geplande werken gesloopt. De bestaande bebouwing is niet onderkelderd.

De stad Menen is ontstaan ter hoogte van een voorde in de Leie. Het onderzoeksgebied zelf is gelegen in het alluvium van de Leie. De Quartairgeologische kaart geeft een profielopbouw weer waarvan de top bestaat uit fluviatiele afzettingen van het Holoceen. Hoewel de bodemkaart ter hoogte van het onderzoeksgebied geen informatie weergeeft kan op basis van de omliggende polygonen redelijkerwijs gesteld worden dat de ondergrond bestaat uit hydromorfe zandleem- en kleicomplexen. Vanwege deze nattere situatie moet het terrein en de directe omgeving minder geschikt geweest zijn voor bewoning of bewerking in het verleden. De randen van het alluvium moeten echter wel aantrekkelijk geweest zijn voor rondtrekkende groepen jager-verzamelaars, daar er optimaal geprofiteerd kan worden van overlappende biotopen. Het plangebied is gelegen op een hoogte van ca. 13.7 – 13.9 m TAW en kent een relatief vlak verloop.

Ter hoogte van het plangebied zijn geen archeologische vindplaatsen weergegeven. Via onderzoek zijn in de omgeving van het plangebied wel resten aangetroffen van wonen en werken in de middeleeuwse en vroegmoderne stad. Ook werden resten van de oudere stadsversterking in kaart gebracht. In de ruimere omgeving zijn bij verschillende onderzoeken resten uit de steentijden, metaaltijden en Romeinse periode onderzocht. De vruchtbare terrassen langs de Leie en de uitgestrekte moergebieden moeten vanouds aantrekkelijk geweest zijn voor de mens. Vermoedelijk was de zone van het plangebied eerder te nat voor de vroegste landbouwers. Precies ten westen van het plangebied is in 1991 een deel van een gracht gelokaliseerd van het wooneiland van de Heren van Menen die een omgracht en opgehoogd terrein met manoir bezaten aan de Sint-Vedastuskerk. De eerste vermelding van deze verblijfsplaats is in 1278-1288. De exacte locatie van de gracht alsook de omvang van de opgraving kon niet achterhaald worden.

Op de Deventerkaart snijdt het noordelijk deel van het plangebied een gracht aan die een vierkantige zone lijkt te begrenzen. Mogelijk is dit een restant van het hierboven vermelde wooneiland. Op de Sanderuskaart wordt aan de straatzijde een woning afgebeeld. Het overgrote deel van het plangebied bestaat uit tuinzone. Dit beeld wordt bevestigd door de Ferrariskaart. In het uiterste zuiden van het plangebied is een gracht weergegeven. Ook op de 19e-eeuwse kaarten is bebouwing te zien in het noordelijk terreindeel. In de 20e eeuw neemt de bebouwing nog in omvang toe. Het gebouwenbestand in de omgeving van het plangebied dateert uit de 20e eeuw. Vermoedelijk is het burgerhuis binnen de projectgrenzen (met huisnummer 9-11) in het begin van de 20e eeuw gerealiseerd. Het gebouw met huisnummer 7 is vermoedelijk te dateren in het midden van de 20e eeuw.

Gezien de ligging van het plangebied in het centrum van de stad is de verwachting hoog. De vraag is of het plangebied zich ter hoogte van het volmiddeleeuws wooneiland van de heren van Menen bevindt. In de 17de eeuw bevindt zich op historische kaart bebouwing aan de straatzijde. Concreet is er verwachting naar (bakstenen) funderingen, opgaand muurwerk, vloerniveaus, ophogingspakketten, alsook achtererfstructuren zoals waterputten, beerputten. Op het onderste niveau kan men eventueel resten van een laatmiddeleeuwse/nieuwe tijden gracht aantreffen. Ook sporen voorafgaand aan de stadsontwikkeling (metaaltijden en

Romeins) zijn niet uit te sluiten, al was het terrein vermoedelijk te nat voor bewoning. Het terrein moet een zekere aantrekkingskracht uitgeoefend hebben gedurende de steentijden. Gelet op het feit dat het terrein de voorbije eeuwen vermoedelijk bebouwd geweest is, is de kans op het aantreffen van een in-situ steentijdsite desalniettemin zeer gering.

2 Bibliografie

Agentschap Onroerend Erfgoed 2020

AGIV

Despriet, Courtens, Dejonckheere, 1992. Stadskernonderzoek in Menen (W.-Vl.), in: Archaeologica Mediaevalis, 15, p. 52-53

DOV Vlaanderen

Geoportaal

Geopunt

Van Ranst, E. & Sys, C. 2000. Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen. Universiteit Gent.